

'Juf, waarom moeten we dit leren?'

Waarom geschiedenisonderwijs van belang is

'Juf, waarom moeten wij dit allemaal leren?' was de titel van een miniconferentie ter gelegenheid van het afscheid van Marlies Quaedvlieg van Lyceum Sancta Maria in Haarlem. Hierbij een weergave van haar speech, waarin ze haar visie geeft op het vak geschiedenis, met aandacht voor de fenomenen verwondering en verdieping.

Marlies Quaedvlieg is gedurende veertig jaar docent geschiedenis en decaan op het Lyceum Sancta Maria in Haarlem geweest.

Als docent geschiedenis krijg je de vraag met de regelmaat van de klok. Hij steekt en voelt als verwijt; hij kan zelfs voelen als een glas water in je gezicht. Zit je net midden in je verhaal, denk je ze net doordrongen te hebben van iets *belangrijks*, de klas luistert, je gaat op in de roerselen van een politieke partij, hebt de strijders in kampen ingedeeld rond het slagveld en werkt toe naar de eerste strijdkreet op de flanken. Je noemt nog even terloops het jaartal ('*mind you*: het is dan pas 1920!') en dan gaat er een vinger omhoog. Je knikt wat ongeduldig, houdt je gedachte vast en wacht op een briljante waaromvraag en dan klinkt het: 'Juf, moeten we dat óók leren?'

Nat zakdoekje

Daar gaat je in staal gegoten 'grote verhaal', niets meer van over dan een nat zakdoekje. Je probeert het glas water uit je gezicht te schud-den. Leren? Wie heeft het hier over leren? Weten! Horen! Voelen! Proeven, hoe het was en hoe het zomaar weer zo kan zijn! Dat moet je leren! Je voelt je aangevallen, het 'grote verhaal' in de bek gekeken: wat een onzin, al die geschiedenis, allemaal vóór mijn tijd, gebruik ik later nooit meer...

Elke docent in de alfawetenschappen kan er-over meepraten: 'Nederlands, die taal ken ik toch al?' En: 'Taalfouten doen er toch niet toe, u begrijpt toch wel wat ik bedoel?' Literatuur-geschiedenis? – ouwe meuk. Kunstvakken? 'Ik kan toch niet op *textiel* blijven zitten?'

Mij werd deze kritische vraag in de loop van de veertig jaren die ik op school heb doorge-bracht, niet bespaard. En menig keer heb ik het vak geschiedenis verdedigd. 'Iets extra's doen' verdedigd. Niet alleen aan rechten denken, ook aan plichten. Niet alleen origineel willen zijn, maar zorgen dat je gaat staan op de schouders van vroegere reuzen. Niet strijdend heb ik dat alles verdedigd, oh nee! Nuance-rend. Mijn 'zwaard' bestond uit begrip tonen voor de kritische gedachtegang, uit een plei-dooi voor boven het vak uitstijgende doelen. En inwendig zuchtte ik over de indoctrinatie en het droeve lot van de alfawetenschappen. Meestal horen wij alfa-academici het als kri-tiek. Maar laten we het eens omdraaien. Er is niet alleen kritische lading. Er is ook oprechte, ik zou bijna zeggen antropologische verwon-dering: hier is een jongere, die belandt in een onontgonnen wereld. De jongere zet de tropenhelm af en peilt het waarom van een wetenschappelijke discipline, wat zij eigenlijk te bieden heeft... Als je goed luistert en kijkt in de grote ogen, dan hoor je die verwonde-

ring, zie je de verbazing over die vreemde stam die 'academicus' heet. Is die wel van deze wereld? Die docent, wiens leven draait om kennis, lezen, denken? 'Wat is dit?' hoor je de puberbreinen gaan. Bestaat dit? Geen voetbal? Geen kroeg, geen camping? Maar kerken bekijken, musea, boeken kopen in plaats van een iPhone? Is dat geen maatschappelijk coma dan? Weten zij veel dat dát nu juist is wat dat in staal gegoten verhaal diepte geeft.

Eerste stap

'Juf, waarom moeten we dit leren?' Ik kijk naar mijn ingezakte verhaal en besluit de vraag te benaderen als iets positiefs. Waarom? Omdat het me een kans geeft. Met die vraag zet deze puber hier voor me misschien wel de eerste stap naar wat een grote sprong voor het leven kan zijn. Een eerste oprechte verwondering-van-binnenuit, kritisch vermogen. Dat immers is waarmee ons denken begint? Dat stimuleren, aanzetten tot lezen, weerbaar maken tegen indoctrinatie, het is me heel wat waard. Ik wil aantonen dat gewoon willen weten belangrijk is. Voor beslissingen in het sociale verkeer, voor het maken van keuzes. Dat iets extra's weten belangrijk is. Voor het verdiepen van je persoonlijke opvattingen.

Ik wil aantonen dat lezen belangrijk is. En je verdiepen in andere tijdsgewrichten. Voor de herkenning van het al te menselijke. Voor je verbeeldingskracht via de verbeeldingskracht van anderen. Voor je creativiteit, voor het ontwikkelen van idealen. Is leven voor kennis dan niet elitair en dus verwerpelijk? Ja, dat is elitair, maar niet verwerpelijk. Geen maatschappij kan functioneren zonder een denkende elite. Er is een groot misverstand dat direct met onze pubers te maken heeft. Dat misverstand heet niet-elitair zijn, alleen 'het noodzakelijke' doen, 'origineel' moeten zijn, en alleen

'De zogenaamde 'nutteloze' denkers onder ons houden de nieuwsgierigheid bij onze kinderen levend'

denken aan rechten en niet aan plichten. Niet-elitair zijn, beroepsnut, originaliteit, rechten: het zijn geen alomvattende waarden, wat de politiek je ook wijs wil maken. Het is meer een reactie op de twintigste eeuw, zoals er zoveel reacties zijn geweest op andere tijden en zoals er zo vaak is gedacht dat de eigentijdse waarden eeuwigheidswaarde hadden. Dat wil ik duidelijk maken. Dat is nou net wat geschiedenis duidelijk kan maken. ►

Boaz giet graan in Ruths mantel. Tekening van Rembrandt van Rijn, collectie Rijksprentenkabinet in het Rijksmuseum, Amsterdam.

In een boerderij in Sant'Andrea in Percussina schreef Machiavelli zijn laatste boek *Il Principe (De Prins)*, nadat hij was verbannen uit Florence.

Ik pleit voor de denkende elite, in de zin van 'edelen van de geest'. Ik pleit voor het emanciperen van onze pubers. Niet in de zin dat 'iedereen' toegelaten zou moeten worden tot een passende beroepsopleiding. Dat is een ongelukkige set oogkleppen. Emanciperen betekent dat iedere hoger opgeleide genuanceerd heeft leren nadenken over democratie

en verantwoordelijkheid, individu en maatschappij, rechten, maar vooral ook plichten. Ik wil dat kinderen gaan nadenken over wat goed en rechtvaardig is. Voor genuanceerd kunnen denken, spreken en schrijven is kennis nodig, van filosofie, van geschiedenis, van literatuur en kunst. Om zich te ontwikkelen tot burger in een maatschappij moet een kind daarin gevormd worden: het beïnvloedt de maatschappelijke stemming. Wat is er belangrijker dan een constructieve stemming in een maatschappij?

Leren nadenken

Ik pleit tegen het dictaat van originaliteit. Leren nadenken is een oude, waardevolle traditie in Europa: al in de middeleeuwse kloosterscholen was het een belangrijk onderdeel, ook al wordt u dagelijks verteld van de verwerpelijkheid van de kerk. Ik wil kinderen leren dat ze daarin niet per se 'origineel' hoeven te zijn, maar dat nadenken zo oud als de wereld is. Zodat ze ook bij Socrates te rade durven gaan

om hen daarin te onderwijzen.

Afgelopen weken was in het nieuws dat het 'burgerschap' van de Nederlandse jeugd opvallend zou achterblijven bij jongeren in andere landen. Hoe zou dat komen? Omdat wij kennis 'elitair' vinden, iets dat het midden houdt tussen 'vies' en 'smerig'? Ik denk niet dat 'genuanceerd denken' alleen bij de alfavakken thuishoort. Natuurlijk wordt bij economie en de bètavakken ook geleerd na te denken over maatschappelijke problemen, zij het in andere context. Maar om de taal, waarin men denkt, goed te leren beheersen, zijn de geesteswetenschappen onontbeerlijk. Er wordt veel bezuinigd op kunst en cultuur. Meer dan dertig alfastudies zijn gesloten. De overheid dringt erop aan dat meer leerlingen een exact profiel kiezen. De economie vraagt, nee, schreeuwt om technici. Dat alles maakt dat een pleidooi voor de geesteswetenschappen hier meer dan op zijn plaats is. Want de denkende elite is het, die kennis uittilt boven 'alleen het noodzakelijke'. De zogenaamde 'nutteloze' denkers onder ons houden de nieuwsgierigheid bij onze kinderen levend. Want moeten wij de jeugd leren haar keuzes louter door materieel gewin te laten bepalen? Moeten wij ze vertellen dat 'naar school gaan' enkel en alleen bedoeld is voor die goede baan later?

Natuurlijk is die goede baan belangrijk, maar we moeten de technicus waardevoller maken voor zichzelf, voor zijn directe omgeving en dus ook voor zijn werkgever. Er is meer nodig dan het technisch noodzakelijke, er is ook nog het maatschappelijk noodzakelijke.

Dit brengt mij bij het oudtestamentische verhaal van Ruth met de korenschoven. Voor degenen die het niet kennen: Ruth was een arme weduwe, die niet te eten had en dus op het akkerland van een rijk heer stiekem korenen pikte, die bij het maken van de schoven waren gevallen. Een knecht wilde haar wegjagen, maar de landheer zei: 'Neen. Laat de vrouw maar gaan. Laat zelfs wat extra korenen vallen, ze heeft het zo nodig.' En Ruth vond uiteindelijk zoveel koren, dat ze met een grote bos naar huis kon gaan. Van Ruth krijg ik inspiratie. De houding van Boaz, de landheer uit het Bijbelverhaal, weerspiegelt hoe ik zelf altijd heb gestudeerd en gewerkt: doe maar een beetje meer, het is nodig. Niet alleen omdat je je dan zekerder voelt. Het is ook vanwege onze sociale verantwoordelijkheid. Dat is waarvan je uiteindelijk gelukkiger wordt.

Antieke hoven

Plezier in studeren is van alle tijden. Neem een beroemd citaat uit een brief van Machiavelli, geschreven in een tijd dat hij nauwelijks te eten had en op het land moest werken: 'Wanneer de avond valt, keer ik naar huis terug en ga naar mijn studeervertrek. Op de drempel doe ik mijn modderige, bezwete werkkleding uit en trek gewaden voor hof en paleis aan en in deze serieuzere kleding betreed ik de antieke hoven van de Ouden, waar ik door hen welkom geheten word, en daar proef ik van het voedsel dat voor mij alleen is en waarvoor ik ben geboren. En daar vergun ik mezelf hen toe te spreken en ze te vragen naar de motieven achter hun handelen, en zij, in al hun menselijkheid, beantwoorden mijn vragen. En voor vier uur lang vergeet ik de wereld, weet niets meer van ergernis, vrees ik geen armoede meer en beef ik niet meer voor de dood: ik betreed werkelijk hun wereld.' Een tekst van een geestverwant, een zielsverwant, mag ik wel zeggen. Vijfhonderd jaar liggen tussen hem en mij in: hij schreef dit in 1513 in een brief aan een vriend, de diplomaat Francesco Vettori.

Het citaat maakt duidelijk hoe kennis overdragen aan onze jongeren een drie-eenheid is:

1. Kennis overdragen is onze jeugd confronteren met het feit dat er goede vrienden zijn, óók in andere tijden, óók als hun brieven pas bezorgd worden als die vrienden al vijfhonderd jaar dood zijn.
2. Kennis overdragen is vooral: méér doen dan het strikt noodzakelijke. Daarnaar nieuwsgierig maken. Het is zó belangrijk nieuwsgierig te blijven! Geen iPhone, geen enkele 'app' zou ook maar ergens zijn als de gebruiker niet nieuwsgierig was.
3. Kennis overdragen is je kinderen geluk bezorgen: ze aanleren voldoende boeken in huis te hebben; nog zoveel vrienden om kennis mee te maken...

Open geest

Machiavelli maakt duidelijk hoe belangrijk het hebben van kennis van geschiedenis is, in zijn geval: kennis van de Oudheid. Hij maakt duidelijk hoe geestesvoeding, 'dat beetje extra doen', gelukkig maakt, de stemming herstelt. En hij maakt duidelijk hoe tijdgebonden ook hij is: hij slaat de middeleeuwen gewoon over, want voor 'de donkere middeleeuwen' hadden Renaissancedenkers zoals wij allen weten, geen waardering. Maar het waren wel degelijk

de middeleeuwen, die bedachten dat er geen conflict hoeft te zijn tussen geloof en rede. Is de redenering van Machiavelli voor onze tijd nog steeds van belang? Jazeker! Is het kennen van de Oudheid en van latere denkers niet overbodig in onze technocratische tijd? Absoluut niet! Brengt deze kennis onze in crisis verkerende economie erbovenop? Ook niet. Maar zij brengt ons verwondering. En een open geest, die het plezierig maakt dat leerlingen je zo confronteren met je eigen zijn. Onze open geest, onze nieuwsgierigheid, ons voorbeeld is uiteindelijk een van de bronnen voor hun latere geluk: meer kennis, meer verwondering, meer wetenschap.

En morgen? Morgen hebben we gewoon de vergadering over 5-vwo, en na de volgende week maak ik gewoon de analyse van de examenuitslagen. Want de vreugde ligt niet in het loon van de arbeid, maar in de arbeid die het loon verdient. ■

Een leraar met zijn leerlingen. Voor-
kant van een Latijns
woordenboek van
een kloosterschool.
Manuscript uit de
dertiende eeuw uit
de abdij van Alten-
burg, Oostenrijk.
Collectie Lessing
Photo Archive,
Wenen.

